

NB. Catalogus iste, uti mihi A. 1810. Patakini in prima mea Expeditione Diplomatico-Literaria per Franc. Kazinczy promissus fuerat, ita per eundem missus, mihi die 28. Nov. 1812. traditus, tanto pretiosior est, quod ab altero quovis vix tam sincere sperari potuerit. M. G. K. S.«
Ezekben foglalja össze Kovachich a sárospataki Collegium kézíratait; ha jegyzéke, a mi valószínű, hiányos, a kiegészítések szívesen megnyitjuk hasábjainkat.

KÖNYVÉSZETI ADALÉKOK KISS ÁRON EGYHÁZTÖRTÉNELMI MUNKÁJÁBÓL. ¹⁾

A Kovács Albert által szerkesztett »Prot. Theologiai Könyvtár« legújabb (XV.) kötete a XVI. századbeli református zsinatok végzéseit tartalmazza; az összegyűjtő, fordító s magyarázó Kiss Áron szatmári ref. esperes, ugyanaz ki 1875-ben a Geleji Katona István egyházi kánonait, s azzal kapcsolatban a Szatmár-Németiben 1646-ban tartott nemzeti zsinat végzéseit s 1877-ben a Szatmármegyében tartott négy első prot. zsinat végzéseit fordította le az eredeti latin szövegből s adta ki történeti jegyzetekkel kísérve.

Ez újabb kötet az első prot. század zsinati végzései közül a két protestáns felekezet elválásáig minden zsinat végzését, azontúl pedig csak a reformátusokét közli. Az elválás után is szól azonban egy oly zsinatról, mely a két féllel közös volt, t. i. az 1587-ben tartott csepregi zsinatról, mely a két fél még fennmaradt Fertő és Balaton közötti közös egyházkerületének a zsinata volt. E közös egyházkerület 1591. jun. 2., 3. az úrvacsorája felett keletkezett u. n. csepregi szóváltás következtében bomlott fel.

A felvett zsinatok nem voltak mind országos zsinatok, de nem is oly gyűlések, mint a mai egyházkerületi vagy megyeiek, hanem oly főgyűlések, melyek kisebb vagy nagyobb körben de

¹⁾ »A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzéseit.« Összeszedte, a latin szövegüket magyarra fordította és tájékoztató jegyzetekkel kísérte Kiss Áron porcsalmi lelkész es szatmári esperes. Budapest 1881 Prot. Egly. 8-r. 735 l.

mindenkor a legfelső egyházi főhatóságot gyakorolták. A magukat képviseltető egyházak, részint püspöki igazgatás alatt állottak, részint pedig a püspöktől függetlenül espereseik alatt. Tudvalevőleg a protestáns egyházak csak az 1734-ik királyi parancsolatnál fogva bocsátották magukat mindannyian püspöki igazgatás alá.

E zsinatok története mind ez ideig nem volt megírva, végzéseik nem voltak összegyűjtve s a vele nem gondolás okozta, hogy a Kiss Áron által felvett harmincz zsinatból is vagy kilencznek csak egyes végzéseiről van tudomásunk, de az eredeti okirat lappang vagy örökre elveszett, s hogy a felvett harminczon kívül ismét vagy 16-ot említ fel K. Á., melyeknek csak a neve jutott ránk. Pedig az ily régi végzések — nemcsak azt mutatják mint szervezkedik egy új egyház, s micsoda kül- és belküzdelmeken megy át, hanem annyi művelődéstörténelmi (háztartás, viselet, egyes szokások, erkölcstörténet stb.) adatot tartalmaznak, hogy méltán költhetik fel a szélesebb körök figyelmét is.

Könyvészeti szempontból tekintve e gyűjtemény több XVI. századbéli s ma már csak egy-két példányban levő könyvet ad újból lenyomatva. A tett változtatás csak annyi, hogy az olvasást nehezítő cserélt betűket p. o. az *u* helyett használt *v*-t, az *ö* helyett használt *eo*-t stb. mailag írja s a hosszú hangzók fölébe az éket felrakta. Ily lenyomatok: 1. A vásárhelyi zsinat végzése 1559-ből, melyet Fraknoi Vilmos fedezett fel egy XVII. századbéli könyv táblájában s közlött először a »Könyv-Szemle« 1878. folyamában. 2. A tarczal-tordai zsinat végzése, melyek 1562 s 1563-ban adattak ki először, de a közlés minthogy az első kiadás elveszett, a Lorántffy Zsuzsánna rendelkezésére készült 1654-iki Sárospataki kiadás után történt. 3. A Debreczenbe össze gyűlt keresztien praedikatoroknak, igaz es szent irás szerint valo valásoc. E Melius-féle 1567-hen költ confessio-nak Szabó Károly »Régi Magyar Könyvtára« (32. l.) négy hiányos példányát említi. Kiss Á. a négyből akarta restaurálni az egész munkát, de az bizony sikerült is nem is. Nem sikerült annyiban, a mennyiben teljessé nem tehetette, de sikerült annyiban, hogy a pesti ref. Coll. példányában három, igaz, hogy csak csonka czikk került elő olyanok (az Asszony állatok lelkeről, a Keresztségről és a Krisztus körümetélkedéséről), melyek a mű első lapján elsorolt tartalomban nem említettnek. Szabó K. azt is mondja, hogy ez a munka

nem volna egyéb, mint a tiszántúli ref. superintendentia levéltárában vele egybekötve fenmaradt »Brewis confessio« magyar szövege. Ez azonban nem így van, a Brevis confessio Kiss Áron szerint nem a magyar vallástétel latin szövege, hanem nagy részben más, bővebb s más czélből is készült. 4. Az also es fölső Baronyaban valo Ecclesiacnac Articvlvsi. Pápán 1577.

A nagyobb s önállóan is megjelent latin szövegű zsinati végzések magyar fordításban adva a következők: 1. Confessio Catholica de praecipuis fidei Debrecini 1562. Confessio Debrecinensis de praecipuis articulis. Debrecini 1562. (Mindkettő ugyanaz, t. i. az egervölgyi vallástételnek a debreczeni s az egervölgyiek számára külön czimlappal készült példánya. 2. A Brevis Confessio. Debreczen. Török M. 1567. (Lásd fentebb.) 3. Articuli ex Verbo Dei ex Lege natura. 1567. 4. Czikkelyek, melyek szerint igazgattatik az egyház Magyarország felső részeiben 1595. (A latin czimeket szószerint nincs miért idéznem, a Múzeum katalogusaiban megtalálhatók.)

A többi kisebb végzések a Múzeumi Könyvtár, a debreczeni, sárospataki, kolozsvári, szebeni, m.-szigeti stb. levéltárak s könyvtárakból kerültek elő. Mindannyi több-kevesebb nevezetességű s egyrészük itt jelenik meg először. E kisebb végzések közt azonban van egy, melylyel itt különösebben kell foglalkoznunk.

Ez az 1591-ben tartott nagy károlyi zsinat végzése. Kiss Áron ezt Szilágyi Benjámín István Synodaliái közt találta fel egy igen régi kéziratban. E zsinat művelődéstörténelmi jelentősége kivált abban áll, hogy benne 12 egyházmegye (borsodi, abaujvári, zempléni, ungvári, ugocsai, beregi, szabolcsi, baranyai, pesti, túri, makói, károlyi, máramarosi, érmelléki, bányai, szatmári, szilágyi, váradi, debreczeni) azért gyült össze, hogy »komoly okait adják, miért nem lehet a Gergely-féle naptárt elfogadni.« Mint tudva van, Draskovich György győri püspök és királyi helytartó adta ki először a rendeletet, hogy 1582. okt. 4-ik napjától az új XIII. Gergely-féle naptár szerint kell az időszámítást megkezdeni. Ezt azonban a róm. katolikusok is oly ellenszenvvel fogadták, hogy mikor Rudolf az 1583-ki zajos országgyűlésen sürgette, a rendek hallani sem akartak róla. 1587. nov. nov. 14. Ernő herczeg kívánságára a rendek elfogadták ugyan, de kikötötték, hogy nem a pápa, hanem a király tekintélyére stb.

A protestánsok azonban tovább is vonakodtak s ime 1591. febr. 10-én zsinatot is tartottak ellene. Okaikat így adják elő. A kalendarium a római pápától származott, s abban a bullában, melyben e naptár elfogadtatását a pápa apostoli teljhatalmával parancsolja, magát az egyház fejének nevezi. Másfelől azt hirdeti, hogy az t. i. a naptár) a pápai breviarium része, s azt állítja, hogy az a tridenti zsinat kiegészítéseül rendeltetett, oly czélból és kinézésből, hogy az ünnepnapok rendesen tartassanak és hogy nemcsak a husvét ünnepeltessék meg tartozott idejében, hanem hogy a szenteket is az év azon meghatározott napjaiban tiszteljük, a melyen azok ez életet bevégezték. Mindezek természetesen homlokegyenest ellenkeztek a protestáns felfogással. Meg is teszi rájuk a károlyi zsinat a maga reflexióit. A polemia után bebizonyítják az atyák, hogy e naptár ügye nem politikai, hanem igen is egyházi ügy s e naptár egyházi naptár. Továbbá, hogy ennek sem oly nagy szüksége, sem oly nagy haszna nincs, hogy azért az egész keresztyén világot fel kellene zavarnunk. S végre mert azt a német, skót s angol protestánsok sem fogadták el. Szóval nem kellett nekik »mert másként ugyanezen módon a pápaságnak más szertartásait is, ha azt a hatóság a pápa izgatásából parancsolná, be kellene venni.«

Ennyit e könyvről, mely mindenesetre sok tekintetben lesz forrás ama nevezetes század történetére s a protestáns zsinatok bibliographiájára nézve.

JELENTÉS A M. N. MÚZEUM KÖNYVTÁRÁNAK ÁLLAPOTÁRÓL 1880/81-ben.

Méltóságos igazgató úr!

Szóbeli meghagyására Méltóságodnak, van szerencsém a Széchényi országos könyvtár állapotáról, gyarapodásáról, rendezéséről, s a könyvtári személyzet tevékenységéről, a hiányok és hézagokról az 1880-ik évi július 1-től — 1881-ik évi június 30-ig szóló, évi jelentésemet hivatalos tisztelettel, a következőkben előterjeszteni:

Meg kell emlékezni mindennek előtt azon súlyos veszteségről, a mi a könyvtárt Tiprai Tivadar könyvtári segédőr elhálózása által érte, szorgalmas, szakavatott férfiú, jeles bibliographus veszett el benne, ki élete pályáján a könyvtári szak-